

УДК 378.311

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.38>**О. А. Данильченко**старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу педагогічних проблем формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності. Зазначено, що офіцери цього військового формування України залучаються сьогодні до виконання різноманітних поліфункціональних завдань.

Для визначення сутності та структури готовності проведено історичний аналіз наукової літератури. Розглянуто різні наукові підходи до готовності, проведено структурно-функціональний аналіз цього явища.

Визначено основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів НГУ. Розглянуто сутність та структуру готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. Наведено основні характеристики такої готовності.

Зазначено, що до особистісних та професійних якостей майбутніх офіцерів НГУ держава висуває більш високі вимоги: вони повинні володіти високою професійною компетентністю, здатністю до вирішення найскладніших завдань, оперативно приймати рішення і знаходити оптимальні шляхи для їх реалізації, ефективно взаємодіяти в команді, досконало володіти іноземною мовою, мати високу стресостійкість.

Визначено, що готовність до службово-бойової діяльності сприяє успішному виконанню офіцерами НГУ службово-бойових завдань і розглядається як активний стан особистості, котрий викликає діяльність; якість, яка визначає установки на професійні завдання; передумова до цілеспрямованої діяльності.

Розглянуто психологічний, функціональний, особистісний та інтегративний підходи до аналізу готовності до діяльності. Визначено сутність, компоненти, критерії та показники готовності майбутніх офіцерів НГУ до службово-бойової діяльності.

Структурний аспект формування готовності до службово-бойової діяльності офіцерів НГУ представлений такими компонентами: мотиваційна готовність до службово-бойової діяльності; теоретична готовність до службово-бойової діяльності; практична готовність до службово-бойової діяльності; особистісна готовність.

Сформульовано основні напрями вдосконалення навчально-виховного процесу щодо цілеспрямованого формування готовності майбутніх офіцерів до виконання службово-бойових завдань.

Ключові слова: майбутні офіцери Національної гвардії України, професійна підготовка, педагогічні проблеми, готовність майбутніх офіцерів, службово-бойові завдання.

Постановка проблеми. Необхідність реформування силових структур України та події на Сході України потребують переосмислення наявних проблем та концепцій підготовки військових фахівців, обґрунтування, розробки та впровадження сучасних педагогічних технологій та методик навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Військова освіта є сьогодні однією з важливих складників загальнодержавної системи освіти України. Вона має сприяти відтворенню кадрового потенціалу ЗС України, забезпечувати високу якість підготовки військових фахівців відповідно до сучасних вимог, робити свій внесок у зміцнення обороноздатності держави [1, с. 66].

Військова освіта на сьогодні є складником загальнодержавної системи освіти в Україні та охоплює понад 150 спеціалізацій і 70 спеціальностей. Підготовка військових фахівців здійсню-

ється в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та у 21-й «цивільній» галузі знань за ліцензованими спеціальностями та спеціалізаціями. Це понад 70 спеціальностей та майже 150 спеціалізацій. Оскільки система військової освіти інтегрована в загальнодержавну систему освіти, то випускники ВВНЗ після закінчення навчання отримують дипломи державного зразка освітніх ступенів «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр» [2].

Актуальність цієї проблеми також набуває все більшого значення через наявність цілої низки загроз національній безпеці України: від зовнішнього втручання та агресії Росії до світової пандемії різних захворювань.

Тому гостро постає проблема вдосконалення професійної підготовки та визначення ефективних методик формування готовності майбутніх

офіцерів Національної гвардії України (НГУ) до службово-бойової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасна концепція кадрової політики в НГУ, яка охоплює попередні перетворення у всіх сферах державних структур, пропонують зміни в характері службово-бойових завдань, котрі виконує НГУ. Це зумовлено тим, що в умовах процесів глобалізації, світового розвитку, міжнародних політичних та економічних зв'язків, нових загроз та ризиків для громадськості та держави Україна переходить до нової державної політики в області національної безпеки.

Відповідно, до особистісних та професійних якостей майбутніх офіцерів НГУ держава висуває нові, більш високі вимоги: вони повинні володіти високою професійною компетентністю, здатністю до вирішення найскладніших завдань, оперативно приймати рішення і знаходити оптимальні шляхи для їх реалізації, ефективно взаємодіяти в команді, досконало володіти іноземною мовою, мати високу стресостійкість тощо. Тому формування готовності курсантів до виконання службово-бойових завдань у процесі їх професійної підготовки є актуальним завданням ВВНЗ НГУ.

Дослідження історії становлення й розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів проведено М. Голиком, В. Толубко, М. Нецадимом, В. Ягуповим та іншими. Методичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розроблено О. Диденком, О. Латишевою, Г. Нікіфоровою, А. Шестаковою, О. Бойко та іншими. Дослідження готовності до професійної діяльності та проблем її формування проводились науковцями в різні періоди і з різних позицій [3, с. 323]:

- питання готовності з позицій теорії, рефлексів і установки (90-і роки ІХ ст. – 10-і роки ХХ ст.);
- питання саморегуляції поведінки (20–40-і роки ХХ ст.);
- питання готовності з позиції теорії діяльності на рівні фізіологічних і психологічних механізмів (40–60-і роки ХХ ст.);
- питання психологічної готовності й педагогічні умови її формування на різних етапах професійної підготовки (60–80-і роки ХХ ст.);
- питання готовності до діяльності з урахуванням фізіологічних, психологічних і педагогічних складників (із 80-х років до сьогодні).

Поняття «готовність» у науковій літературі розробляли також науковці С. Рубінштейн, К. Платонов, В. Пономаренко, І. Равикович, В. Моляко, Д. Узнадзе, Д. Мазуха та інші.

Українська дослідниця Н. Арсеньєва етапами формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності вважає такі: попередній етап (первинна військово-професійна підготовка курсантів); основний етап (теоретична підготовка,

тренажерна підготовка у ВВНЗ, мовна підготовка, військове стажування, військова практика); етап адаптації молодих офіцерів до служби у військах; етап безпосередньої підготовки до участі в операціях [4].

Сучасний етап і реалії завдань, котрі виконуються українськими нацгвардійцями, вимагають урахувати сьгоднішні пріоритети у формуванні професійної компетентності майбутнього офіцера, використовувати нові методи і технології активізації пізнавальної активності курсантів; створювати діджиталізовану мережу комп'ютерних навчальних програм, формувати іншомовні навички та вміння спілкування з колегами з армій та поліцейських структур іноземних країн тощо.

Однак педагогічні проблеми підготовки майбутніх офіцерів НГУ до виконання службово-бойових завдань у наукових дослідженнях сьогодні розкрито не зовсім повно.

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності, які, на нашу думку, є сьогодні в системі підготовки майбутніх офіцерів НГУ: між вимогами гібридної війни до підготовленості військовослужбовців та реальним рівнем їх підготовленості після закінчення ВВНЗ до виконання різноманітних СБЗ; між змістовою сутністю поняття «готовність військовослужбовця НГУ до виконання СБЗ» та новими загрозами перед людством, котрі виникли через пандемію та варіативність функцій, що пов'язані з карантинними заходами; між вимогами до професійних, особистісних й індивідуально-психічних якостей, які необхідні військовослужбовцю, та їх недостатнім формуванням у ВВНЗ тощо.

Мета статті. Мета статті – визначити основні педагогічні проблеми формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України та сформулювати основні напрями вдосконалення навчально-виховного процесу щодо цілеспрямованого формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання службово-бойових завдань.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що у військово-наукових джерелах учені наводять загальні недоліки підготовки військовослужбовців військових формувань України, які носять організаційний, військово-професійний, лінгвістичний, педагогічний та психологічний характер [5, с. 269]: зміст професійної та інших видів підготовки не завжди адаптовані до конкретних завдань НГУ; недостатня іншомовна підготовленість особового складу до професійного спілкування із представниками НАТО; великий обсяг матеріалу, що розглядається під час проведення занять (їх тематика, зміст і темп викладу матеріалу), найчастіше будується з недостатнім урахуванням психолого-педагогічних закономірностей процесів сприйняття та засвоєння знань курсантами; недостатня

ефективність контролю за оволодінням знаннями, вміннями й навичками у процесі підготовки, яка зумовлює домінування кількості одиниці знань над якістю їх засвоєння; пасивність курсантів на заняттях, зокрема й через відсутність необхідних елементів індивідуалізованого навчання й недостатньої уваги викладачів до самоактуалізації особистості курсанта, котра розвивається; попередня підготовка курсантів до практичних видів занять не має достатнього спеціально організованого, мотивованого й матеріально забезпеченого характеру; недостатня розвинутість механізмів і стимулюючих факторів, які забезпечують плідну самостійну роботу курсантів протягом усього процесу навчання; недостатній зв'язок навчального процесу з реаліями службово-бойової діяльності випускників; слабе використання досягнень науково-технічного прогресу, нових інформаційних технологій під час навчального процесу.

Для розгляду сутності та структури готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності необхідно розглянути надбання наук, котрі займаються розглядом цієї проблеми.

У психолого-педагогічній та методичній літературі розглядаються різні підходи до аналізу формування готовності до діяльності, які можна згрупувати за такими рівнями: психологічний, функціональний, особистісний, інтегративний. Розглядаючи психологічний аспект готовності, аналізуючи дослідження вчених можемо відзначити, що одним з основних об'єктів є спрямованість особистості, основним показником якої вважають систему цілей, котрі ставить перед собою людина [6, с. 212].

Мотив і мета, на думку вчених, утворюють вектор діяльності, який визначає її напрям і величину зусиль для її виконання, які ставить перед собою людина [7, с. 323]. Особливу роль в успішності формування готовності до службово-бойової діяльності відіграє сильна мотивація досягнення успіху в курсантів. Отже, дослідження вчених показують тісний зв'язок між рівнем мотивації досягнення й успіхів у діяльності людини.

Функціональні показники готовності майбутніх офіцерів НГУ до професійної діяльності: послідовна й систематична підготовка до майбутньої професії, знання кваліфікаційних характеристик, уявлення про різноманітні вимоги, які висувуються професією до людини, вміння проявляти творчий підхід до вирішення завдань, чітко уявляти функції діяльності, вміння організувати свою діяльність, здатність адаптуватись до різних умов, педагогічна культура, самоосвіта, виховання в себе організованості, вольових якостей тощо. Таким чином, функціональний підхід до аналізу «готовності» вказує на практичний досвід, котрий охоплює професійно важливі для конкретного виду діяльності знання, вміння, навички й майстерність.

Науковець О. Керницький розглядає готовність як складне особистісне утворення, підкреслюючи важливість особистісного підходу до вивчення готовності. Тут він виділяє, перш за все, мотиви поведінки. На його думку, чим важливіші мотиви для особистості й чим краще вони усвідомлюються, тим швидше створюються сприятливі умови для формування готовності [8, с. 53].

Розглядаючи особистісний аспект, О. Кокун у поняття «готовність», крім стійких якостей особистості, додає ті ситуаційні фактори діяльності, щодо яких складається така готовність [9, с. 223]. У цих дослідженнях позначається готовність до ризику, що є показником, який охоплює поряд з індивідуальними якостями різні ситуативні чинники, котрі впливають із реальних умов діяльності. Ступінь готовності до ризику з віком знижується, у більш досвідчених фахівців вона нижче, та впливає і характер діяльності.

Особистісний підхід у формуванні готовності до службово-бойової діяльності розкриває взаємозв'язок готовності до служби із проблемою особистості. Так, О. Морозов визначає «готовність» як придатність до діяльності, що виражається в активному позитивному ставленні до неї, схильності займатись нею за наявності певного запасу знань, умінь і навичок, котрі переходить у захопленість. Він розглядає готовність до діяльності як синтез усіх властивостей особистості і в її зміст додає здатності й загальні психологічні умови (інтереси, схильності, психічні стани, знання, вміння, навички) [10, с. 123]. Загалом готовність до службово-бойової діяльності розглядається як активний стан особистості, який викликає діяльність, якість, що визначає установки на професійні завдання, передумова до цілеспрямованої діяльності.

За інтегративним підходом готовність до службово-бойової діяльності розглядається як інтегральне вираження всіх підструктур особистості, котре охоплює мотиви вибору професії, знання психологічних особливостей своєї особистості, основ наук, цілеспрямованість, досконалість практичних умінь і навичок. Одним із важливих чинників формування готовності курсантів до службово-бойової діяльності ми вважаємо самоосвіту, яка з кожним роком та в умовах пандемії набуває все більшої ваги.

Готовність також передбачає наявність у випускника певного рівня розвитку умінь і навичок конструктивної взаємодії з людьми, професійного спілкування з підлеглими й керівниками, здатність установлювати й розвивати особистісні контакти і взаємодію.

Умовами, котрі сприяють формуванню готовності випускників ВВНЗ НГУ до службово-бойової діяльності, є розвиток почуття колективізму та належності до професійного товариства нацгвардійців, які стійко підтримують мотивацію

до служби й діяльності. Це, на думку А. Савицької, може дозволити спрогнозувати їх майбутню професійну успішність із погляду соціально-психологічного та педагогічного аспектів [5].

Готовність курсантів до службово-бойової діяльності в підрозділах НГУ є показником повноцінного та ефективного навчально-виховного процесу у ВВНЗ, а її формування – результатом тривалого процесу навчання. Із боку суб'єкта навчання – це його здатність результативно виконувати свої професійні функції в НГУ.

Складником готовності до службово-бойової діяльності є специфічні й неспецифічні можливості. Неспецифічні можливості характеризуються підтримкою внутрішньої рівноваги, мобілізацією свого досвіду, волі, активним застосуванням засобів і способів, загальних для вирішення багатьох завдань. Специфічні можливості виражаються в особливому професійному розвитку стійких якостей і властивостей особистості (спрямованості, здібностей, характеру тощо).

Структурний аспект формування готовності до службово-бойової діяльності офіцерів НГУ, відповідно до нашого аналізу, представлений такими компонентами: мотиваційна готовність до службово-бойової діяльності; теоретична готовність до службово-бойової діяльності; практична готовність до службово-бойової діяльності; особистісна готовність.

Нами виділено рівні сформованості готовності курсантів до службово-бойової діяльності в підрозділах НГУ та їх показники, які відповідають таким критеріям: спрямованість на оволодіння професією; сформованість теоретичних знань; сформованість операціонального компонента; творчий підхід до службової діяльності.

Ґрунтуючись на вищевикладеному, виділимо основні складники компонентів процесу формування готовності курсантів до службово-бойової діяльності в підрозділах НГУ: формування мотиваційної готовності курсантів до службово-бойової діяльності; розвиток творчого потенціалу та активності особистості курсантів; формування установки особистості курсанта на безперервність у професійній освіті, професійний саморозвиток і самореалізацію; гармонізація взаємодії випускників із професійним середовищем військових частин НГУ; формування особистісної готовності до тривалої служби в НГУ; психологічна підготовка в умовах нових викликів та загроз; розвиток колективізму та умінь роботи в команді.

Науковий пошук, відповідно до аналізу стану сформованості готовності та проблем підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ, дозволив сформулювати основні напрями зміни такого становища:

– усебічний аналіз та врахування найкращого досвіду побудови систем професійної підготовки

військовослужбовців Національної гвардії, жан-дармерії провідних країн світу;

– покращення системи підвищення кваліфікації та науково-методичного рівня викладачів ВВНЗ на основі досвіду виконання завдань формуваннями НГУ в зоні ООС;

– широке застосування моделювання під час навчання курсантів елементам майбутньої професійної діяльності, особливо тим, що відображають екстремальні ситуації;

– пошук нових ефективних інструментів поєднання теорії та практики в навчально-виховному процесі ВВНЗ, які відображають сучасні тенденції застосування військової техніки та озброєння формуваннями НГУ;

– створення сприятливого для курсантів навчального середовища, що заохочує атмосферу творчості, самостійності у здобуванні знань, взаємодії в навчальних групах, прояв професійно важливих якостей під час виконання квазіпрофесійних завдань;

– розробка та впровадження нових методик та педагогічних технологій навчання курсантів;

– побудова інформаційно-комунікаційних систем та дистанційних мереж навчання курсантів, котрі відображають завдання НГУ в нових умовах;

– проведення педагогічних експериментів кафедрами у ВВНЗ, результати яких зможуть покращити методика викладання навчальних дисциплін науково-педагогічними працівниками;

– розробка ситуаційних навчально-професійних завдань, котрі мають проблемний характер для формування ініціативи, емоційно-вольової усталеності, творчості та досвіду виконання завдань;

– формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ за допомогою методів активного навчання, чого потребує практика служби у військових частинах НГУ.

Висновки і пропозиції. У науковій статті визначено основні педагогічні проблеми формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до службово-бойової діяльності, взаємодії та сформульовано основні напрями вдосконалення навчально-виховного процесу щодо цілеспрямованого формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання службово-бойових завдань.

Список використаної літератури:

1. Харитонова А., Бєлай С. Особливості психологічної адаптації курсантів із різним життєвим досвідом у ВВНЗ. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. Том 1, № 68, 2019. С. 65–72
2. Військова освіта є складником загальнодержавної системи освіти в Україні та охоплює понад 150 спеціалізацій і 70 спеціальностей. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vijskova-osvita-ye>

- skladovoyu-zagalnoderzhavnoyi-sistemi-osviti-v-ukrayini-ta-vklyuchaye-ponad-150.
3. Платонов І. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.
 4. Арсен'єва Н. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів Повітряних сил Збройних Сил України до експлуатації авіаційної техніки у сучасних умовах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. № 1. С. 68
 5. Савицька А. Модель формування готовності майбутніх військових пілотів до міжнародних миротворчих операцій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, серія: педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2018. № 1. С. 267–277.
 6. Іванова Н. Психологічне забезпечення становлення мотивації правоохоронців до дій в екстремальних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2014. Вип. 2(39). С. 209–214.
 7. Платонов І. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. Вип. 11. С. 320–326.
 8. Керницький О. Теоретичний аналіз проблеми формування психологічної готовності курсантів-льотчиків до військово-професійної діяльності. *Військова освіта*. 2003. № 14. С. 50–59.
 9. Психологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : монографія / ред. О. Кокун. Київ : Педагогічна думка, 2008. 296 с.
 10. Морозов О. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці : моногр. Київ : Атіка, 2009. 320 с.

Danylchenko O. Pedagogical problems of forming the ready for the future officers of the National guard of Ukraine to service-fighting

The article analyzes pedagogical problems of formation of future officers of the National Guard of Ukraine for military service. It is noted that the officers of this military formation of Ukraine are involved in various multifunctional tasks today.

To determine the nature and structure of readiness, a historical analysis of the scientific literature was conducted. Various scientific approaches to readiness are considered, structural and functional analysis of this phenomenon is made.

The main contradictions of the training of future officers were identified. The essence and structure of the future officers' readiness for military service are considered. The main characteristics of such readiness are given.

It is determined that professional qualities of future officers of the National Guard of Ukraine state impose higher requirements: they must have high professional competence, ability to solve the most difficult tasks, quickly make decisions and find the best ways for their implementation, effectively interact in the team, effectively in a foreign language, have high stress resistance.

It is determined that readiness for combat service is considered: as an active state of the personality causing the activity; quality that determines the settings for professional tasks; a prerequisite for purposeful activity.

Psychological, functional, personal and integrative approaches to the analysis of readiness for activity are considered. The essence, components, criteria and indicators of readiness of future officers to combat service are determined.

Structural aspect of forming readiness for combat service of officers is represented by the following components: motivational readiness for combat service; theoretical readiness for combat service; practical readiness for combat service; personal readiness.

The main directions of improving the educational process regarding the purposeful formation of readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to fulfill their military tasks are formulated.

Key words: *future officers of the National Guard of Ukraine, vocational training, pedagogical problems, readiness of future officers, combat missions.*